

УДК 336.7:330.3

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V30\(2022\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V30(2022)-06)

Боднар О. А., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0002-0152-4290

e-mail: bodnarolena1606@gmail.com

Вплив мікрофінансових послуг на економічний розвиток

Анотація. У статті досліджено динаміку мікрофінансових послуг, здійснено оцінку їх впливу на підприємницьку діяльність малих і середніх підприємств у вигляді чистого прибутку, а також визначені наслідки для населення. Результати дослідження ілюструють вплив вартості мікрофінансових послуг на економічний розвиток малого та середнього бізнесу. Доведено, що за умов використання запропонованого рівняння регресії малі та середні підприємства можуть отримати позитивні результати у 2021-2025 роках. Проведено кореляційний аналіз впливу мікрофінансових послуг за рівнем середньої заробітної плати населення України, виявлено високий рівень залежності громадян від отриманих кредитів, що підтверджується високим коефіцієнтом кореляції. Обґрунтовано необхідність подальших досліджень у напрямі підвищення рівня життя населення шляхом використання мікрофінансових послуг.

Ключові слова: мікрофінансування; мікрофінансові послуги; мікрокредитування; мікрострахування; мікродепозити.

Bodnar Olena, PhD (Economics), Assistant Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

The impact of microfinance services on economic development

Abstract. Introduction. The main purpose of microfinance is to improve the financial situation of the population and increase the economic development of a country or a region. Consumers of microfinance services are citizens with low-income, retirees, students, people who have fallen on hard times, as well as people who plan to start their own business. However, with the development of market relations, the need for financial services arises among farmers, entrepreneurs of small and medium-sized businesses.

Purpose. The main purpose of the academic paper is to analyze the dynamics of microfinance services and assess their impact on the entrepreneurial activity of small and medium-sized enterprises and the consequences for the population.

Results. Methods of generalization, analysis, comparison, correlation and regression analysis have been used in order to achieve the purpose outlined. The academic paper considers the impact of microfinance services on the performance of small and medium-sized enterprises in the form of net profit. The results have showed that the impact of the cost of microfinance services on the development of financial activities of small and medium-sized businesses have a positive result, and, when using the proposed regression equation, the company will receive positive results in 2021-2025. The conducted correlation analysis of the impact of microfinance services on the level of the average salary of the population of Ukraine has revealed a high level of dependence of citizens on loans obtained. This is confirmed by the high correlation coefficient.

Conclusions. The results of the research have showed a positive impact on improving the financial situation of both enterprises and population. It has been proven that for small and medium-sized businesses, the involvement of microfinance services in financial activities has a positive result in the form of an increase in net profit. Microloans are most in demand among the population. However, the question remains debatable whether the main function of microfinance is improving the living standards of the population, forasmuch as microfinance institutions provide services for low-income segments of the population, giving a small amount of loans, while requiring a high interest rate to cover the cost of the service, associated with a loan. The issue of improving the living standards of the population through the use of microfinance services needs further research.

Keywords: microfinance; microfinancial services; microcredit; microinsurance; microdeposits.

JEL Classification: G20; O16

Постановка проблеми. Основною метою мікрофінансування є покращення матеріального становища населення та підвищення економічного розвитку країни чи регіону, яке здійснюється переважно через надання мікрофінансових послуг, споживачами яких є малозабезпечені громадяни, пенсіонери, здобувачі вищої освіти, особи, які переживають скрутні часи, а також люди, які планують відкрити власну справу. Однак, із розвитком ринкових відносин необхідність у фінансових послугах виникає

серед фермерів, підприємств малого та середнього бізнесу. В структурі фінансових послуг відносна частка мікрофінансових – 85 відсотків. До них належать мікрокредитування, мікрострахування та мікродепозити. Основним видом мікрофінансових послуг в Україні є мікрокредитування. Однак, незважаючи на позитивні сторони мікрофінансування, залишається відкритим питання, чи є послуги мікрофінансування дійсно ефективними для покращення рівня життя населення.

¹Стаття надійшла до редакції: 28.12.2021

Received: 28 December 2021

Позитивний вплив мікрофінансових послуг проявляється не тільки в прибутках мікрофінансових установ, а й у забезпеченні фінансового добробуту громадян. Для фізичної особи це можливість отримувати кредити, вчасно здійснювати платежі, зберігати заощадження та страхувати ризики. Загалом мікроорганізації встановлюють повну відсоткову ставку 0-2%, однак це вартість за один день використання коштів без додаткових зборів. При цьому річна ставка може досягати кількох сотень відсотків. Така ситуація призводить до погіршення фінансового стану громадян та банкрутства підприємств малого й середнього бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Численні наукові досягнення вчених були присвячені визначенню впливу мікрофінансування на економіку країни. Такі вчені, як: А. Вергун і С. Матвієнко [1] описують популярність мікрофінансових послуг та їх позитивний вплив на економічний розвиток. Однак наукові праці Р. Содоми та інших [2], А. Ширіян [3], Л. Гриценко [4], О. Кравченко [5], В. Красномовець [6] виявили негативні наслідки впровадження фінансових послуг. Деякі актуальні дослідження можна знайти в інших наукових працях [7; 8; 9]. Незважаючи на вагомий науковий досягнення вчених, дане питання залишається дискусійним і потребує подальшого дослідження.

А. Вергун і С. Матвієнко стверджують у своїх дослідженнях, що «мікрофінансування» означає створення стабільних місцевих фінансових закладів [1]. Побудова фінансових систем для бідних громадян передбачає створення потужних місцевих фінансових посередників, які можуть надавати їм фінансові послуги на «довгостроковій основі». Моделі мікрофінансування розділяють з двох поглядів: по-перше, залежно від типу країн та їх економічного рівня (розвинуті країни; країни, що розвиваються; країни з перехідною економікою); по-друге, автор стверджує, що національна економіка кожної країни

характеризується окремою моделлю мікрофінансування («угорська», «польська», «болівійська» тощо), з притаманними йому особливостями та мікрокредитуванням організацій [10]. Д. Таджибаєва та ін. розглянули моделі мікрофінансування та поділили їх за наступними видами: «сільська модель»; навчальна модель; кредитна модель [11]. Однак А. Абрар [12] стверджує, що для того, щоб визначити стан мікрофінансових послуг необхідно використовувати кореляційну матрицю, яка досліджує ступінь і спрямованість взаємозв'язку між такими змінними, як вплив фінансів та соціальна ефективність мікрофінансових установ за процентними ставками по кредитах.

Деякі автори підкреслюють, що основною проблемою функціонування мікрофінансових організацій є наявність фактору високого ризику неповернення позик від споживачів. Тому вчені пропонують підхід до формування резервів мікрофінансових установ, розділивши організації мікрофінансування на дві групи з метою покращення їх функціонування, а саме: «банківські» (мікрофінансові банки та компанії) та «небанківські» (приватні мікрофінансові установи) [7; 8].

Формулювання цілей дослідження. Основною метою статті є аналіз динаміки мікрофінансових послуг та оцінка їх впливу на підприємницьку діяльність малих і середніх підприємств, а також наслідків для населення в контексті забезпечення економічного розвитку.

Основні результати дослідження.

Мікрофінансування – це система фінансової підтримки фізичних та юридичних осіб у разі настання несприятливих ситуацій або погіршення умов життя. Процес мікрофінансування може бути реалізований через методи, які поділяють на мікрокредитування, мікрострахування та мікродепозити (рис. 1).

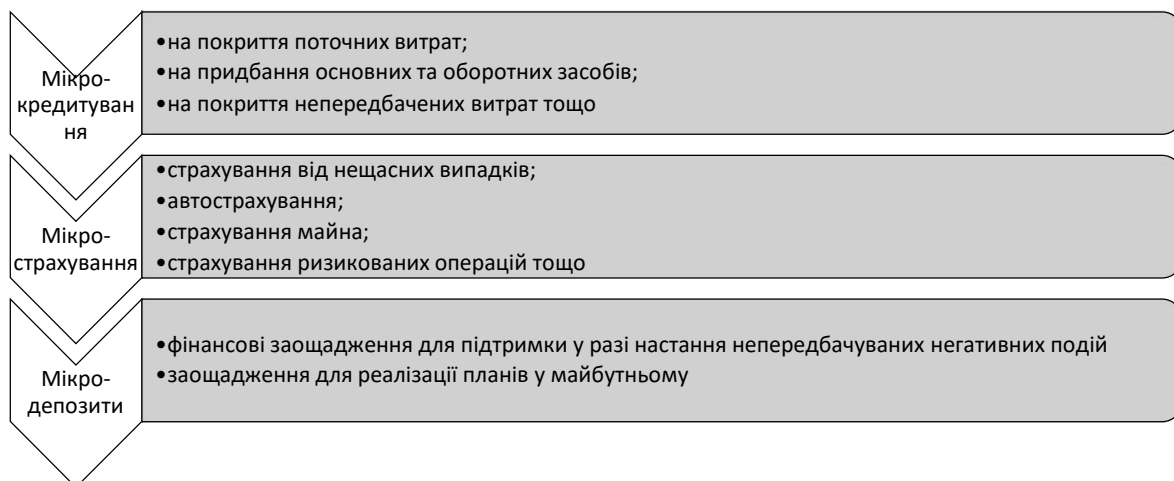

Рисунок 1 – Методи мікрофінансування

Джерело: сформовано автором.

Кожен із зазначених методів має перелік фінансових послуг, що постійно змінюється. Дослідивши обсяги мікрофінансування в Україні у 2020 р., можемо стверджувати, що структура мікрофінансових послуг розподіляється наступним чином: провідне місце належить мікрокредитуванню –

80%, мікродепозитам – 12%, мікрострахованню – 8 відсотків [13].

Повний спектр мікрофінансових послуг може бути отриманий через: неформальні фінансові організації (кредитори, ломбарди, ощадно-кредитні спілки) та формальні фінансові установи (банківські установи, державні банки, небанківські фінансові установи).

Таблиця 1 **Моделі мікрофінансування**

Назва моделі	Організація	Програми фінансування	Умови
Американська	Адміністрація малого бізнесу (SBA)	Програми кредитування Адміністрації малого бізнесу (SBA)	Для населення надаються кредити на суму 35 тис дол США, термін погашення до 6 років. Для бізнесу - кредити на суму 750 тис дол США, термін погашення 10 років, від 7 до 11% річних.
Німецька	Німецький інститут мікрофінансування	Пошук мікрофінансових інвестицій	Для населення надаються кредити на суму 25 тис дол США під 4-6% річних, мета – відкриття власного бізнесу. Для бізнесу – 25 тис дол США під 5-8% річних на термін до 15 років для розвитку малого бізнесу
Японська	Японська державна корпорація, Народна фінансова корпорація, Державне страхування кредитів та Корпорація фінансування малого бізнесу	Програми мікрокредитування	Надання кредитів малим підприємствам, об'єднаним у кооперативи, з гарантіями погашення кредитних зобов'язань
Польська	Польський фонд розвитку сільського господарства (FDPA), Фонд сільського господарства (AF), Фонд мікропозик та PAEF	Програма економічного розвитку жінок у сільській місцевості (WRED), програма розвитку мікрокредитування в ЄС	Надання кредитів мікропідприємствам на 3 місяці; середня сума кредиту – 1,5 тис дол США, ставка – 35 відсотків
Угорська	Угорський фонд підтримки підприємництва (HFEP)	Кредитні програми	Кредити підприємствам з чисельністю працівників не більше 10 осіб, обсяг продажів не перевищує 60 тис дол США
Болівійська	Спеціалізовані банки та небанківські депозитні організації мікрофінансового сектору, приватні фінансові фонди	Кредитні програми	Надання кредитів дрібним та мікропозичальникам у розмірі на 20% більше власного капіталу

Джерело: сформовано автором з використанням [10]

У країнах, де використовують моделі, наведені у табл. 1, здійснюють процес мікрофінансування шляхом створення кредитної системи для того, щоб підвищити рівень рентабельності та стійкості малих і середніх підприємств, які своєю чергою збільшують кількість робочих місць, покращують продуктивність. Створення моделей мікрофінансування має на меті надати фінансову підтримку економічно активному населенню у вигляді позик для підприємницької діяльності, яка своєю чергою сприятиме створенню місцевих ринків і збільшенню доходів. Ці моделі розроблені на довгострокову перспективу, в очікуванні позитивного результату від підприємницької діяльності позичальників, які мають спеціальну

професійну освіту і практичний досвід ведення малого бізнесу.

Для того, щоб створити «українську» модель, доцільно звернути увагу на регулювання фінансового сектору, баланс фінансового забезпечення мікрофінансових структур, удосконалення законодавства, нормативних актів у фінансовій сфері, що сприятиме розвитку мікрофінансових установ та забезпечуватиме фінансову стабільність населенню. Сьогодні можна виділити такі програми надання мікрофінансових послуг, як [14]:

1) для мікрокредитів – сума, яку можуть отримувати до 3000 грн для нових клієнтів, 10000-15000 грн для постійних позичальників на термін до 1

року; відсоткова ставка залежить від умов мікрокредитних установ, що надають цю послугу;

2) для мікрострахування – страхова сума становить від 0,1 до 3%; термін дії договору 1 рік;

3) мікродепозити – сума, яку можна внести на рахунок від 500 грн до 18 місяців.

Українські компанії, які надають мікрофінансові послуги, популярні не тільки серед населення, але й серед підприємств. В «українській» моделі переважають організації, що надають послуги мікрофінансування, а саме: спеціалізовані установи, що займаються виключно кредитуванням. Вони

працюють в основному з господарствами та підприємствами, що займаються сільськогосподарським виробництвом, переробкою та збутом виготовленої продукції, які потребують закупівлі обладнання, опанування нових технологій, будівництва та реконструкції виробничого приміщення тощо. Такі асоціації надають послуги без банківської ліцензії.

Вважаємо за доцільне розглянути динаміку середньої заробітної плати та мікрофінансових послуг для населення України (табл. 2) та оцінити зв'язок між ними (табл. 3).

Таблиця 2 Динаміка середньої заробітної плати та мікрофінансових послуг для населення України, 2016-2020 рр.

Показники	Роки					Середнє значення	Темпи зростання з 2016 р. по 2020 р., %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Середня заробітна плата, грн	3661,41	4482,35	6273,45	7841,88	9205,19	6292,86	251,41
Мікрокредитування, млн грн	89,56	91,5	87,95	98,50	101,23	93,75	113,03
Мікрострахування, млн грн	13,89	11,32	10,58	12,5	16,3	322,95	117,35
Мікродепозити, млн грн	141,58	132,12	125,68	140,00	151,26	3453,20	106,84

Джерело: розраховано автором з використанням [13; 14]

Дані табл. 2 свідчать, що темпи зростання депозитних рахунках зросли на 13,03%, 17,35% і 6,84% мікрокредитів, мікрострахування, заощадження на відповідно.

Таблиця 3 Кореляційна матриця середньої заробітної плати та мікрофінансових послуг для населення України

	Середня заробітна плата	Мікро-кредитування	Мікро-страхування	Мікро-депозити
Середня заробітна плата	1			
Мікрокредитування	0,832067	1		
Мікрострахування	0,460069	0,691114	1	
Мікродепозити	0,483094	0,789322	0,970421	1

Джерело: сформовано автором

Відповідно до шкали Чеддока, взаємозв'язок між мікрокредитом і розміром середньої заробітної плати є сильно помітним, оскільки коефіцієнт кореляції становить 0,832. Зв'язок мікрострахування та мікродепозитів із середню заробітною платою населення можна вважати помірним за коефіцієнтами кореляції 0,46 і 0,48. Цей аналіз є підтвердженням того, що мікрокредити є найбільш популярними серед населення.

Аналіз динаміки свідчить, що темп зростання прибутку українських підприємств за період 2016-2020 рр. становив 17,63 раза (або 494073,28 млн грн); темпи

зростання мікрокредитів становлять 122,62%, мікрострахування – 120,0%, відповідно.

Використання рівняння регресії (1) покаже залежність між досліджуваними значеннями:

$$Y = 106545,966 + 0,804 X_1 - 2,673 X_2 - 5,225 X_3, \quad (1)$$

де: Y – отриманий прибуток (збиток) підприємств, млн грн;

X₁ – мікрокредитування, млн грн; X₂ – мікрострахування, млн грн; X₃ – мікродепозити, млн гривень. Розрахункові дані регресії рівняння та результати регресійної статистики, залежність чистого прибутку від факторів представлено в таблиці 4.

Таблиця 4 Залежність чистого прибутку (збитку) та мікрофінансових послуг українських підприємств

	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Топ 95%	Нижні 95,0%	Топ 95,0%
Y	10645,966	1706,023	6,240	0,101	-1,107	323,230	-1,107	3232,304
X ₁	0,804	1,279	-2,191	0,272	-19,063	13,454	-19,062	13,454
X ₂	-2,673	265.882	-4,766	0,131	-4645,711	211,007	-464,571	211,007
X ₃	-5,225	655.432	-7,972	0,079	-135,529	310,250	-135,529	3102,120
Регресія								
Коефіцієнт множинної регресії R						0,99803		
Коефіцієнт детермінації R ²						0,99606		
Стандартизований коефіцієнт детермінації R ²						0,98425		
Стандартна помилка						0,41805		
Спостереження						5		

Джерело: сформовано автором

Отримані показники характеризують можливість використання цієї моделі для прогнозування прибутку підприємствами при користуванні послугами мікрофінансування. Коефіцієнт множинної кореляції R, який становить 0,99803, свідчить про якість отриманої моделі і його високу кореляцію. Коефіцієнт визначення R² становить 0,99606, що характеризує відповідність вихідних даних і регресійну модель, оскільки її значення настільки близьке до можливої однієї точки. Стандартна помилка регресії (0,41805) характеризує приблизне значення передбачення.

Дисперсійний аналіз залежності чистого прибутку (збитку) від мікрофінансових послуг українських підприємств підтвердив достатню регулярність змінних. Зокрема, значущість F дорівнює 0,079829, а дисперсія та F-статистика, які характеризуються високим значенням, відображають варіацію залежних і незалежних змінних, що свідчить про значущість рівняння регресії. Для підтвердження вірогідності моделі в табл. 5 наведено розрахунок чистого прибутку (збитку) від мікрофінансових послуг українських підприємств за даними рівняння регресії.

Таблиця 5 Розрахунок чистого прибутку (збитку) від мікрофінансових послуг українських підприємств, млн грн

Роки	Y (фактично)	(X ₁)	(X ₂)	(X ₃)	Всього	Y (розраховується за рівнянням регресії)
2016	-373516,00	248754,00	1,50	161,23	248916,73	209797,75
2017	29705,00	301449,00	1,30	154,89	301605,19	252030,72
2018	168753,00	315448,00	1,30	152,60	315601,90	261495,50
2019	288305,00	350986,00	1,60	140,50	351128,10	292100,32
2020	523779,00	305017,00	1,80	133,70	305152,50	555176,24

Джерело: сформовано автором

Продовженням регресійного аналізу є прогнозування показників на майбутній період за допомогою функцій «прогноз» статистичного аналізу. Ця функція є лінійною регресією, яка дозволяє оцінити ступінь залежності між змінними, пропонуючи механізм для розрахунку оціненого значення змінної з кількох уже розрахованих значень. Тобто, на основі статистичної вибірки визначених значень функції F (x) та аргументів x можна передбачити поведінку функції шляхом підставлення нових значень аргументів (рис. 2).

Результати аналізу прогнозу доводять, що чистий прибуток малих і середніх підприємств має тенденцію

до зростання. Проведений регресійний аналіз свідчить, що при збільшенні чистого прибутку на 1 млн грн підприємець зобов'язаний збільшити використання мікропозик на 0,804 млн грн, зменшити залучення послуг мікродстрахування на суму 2673 млн грн та зменшити обсяг мікродепозитів на 5225 млн гривень.

Кореляційний аналіз залежності від мікрофінансових послуг свідчить, що найбільш тісний взаємозв'язок встановлюється між середньою заробітною платою та мікрокредитом (0,832067).

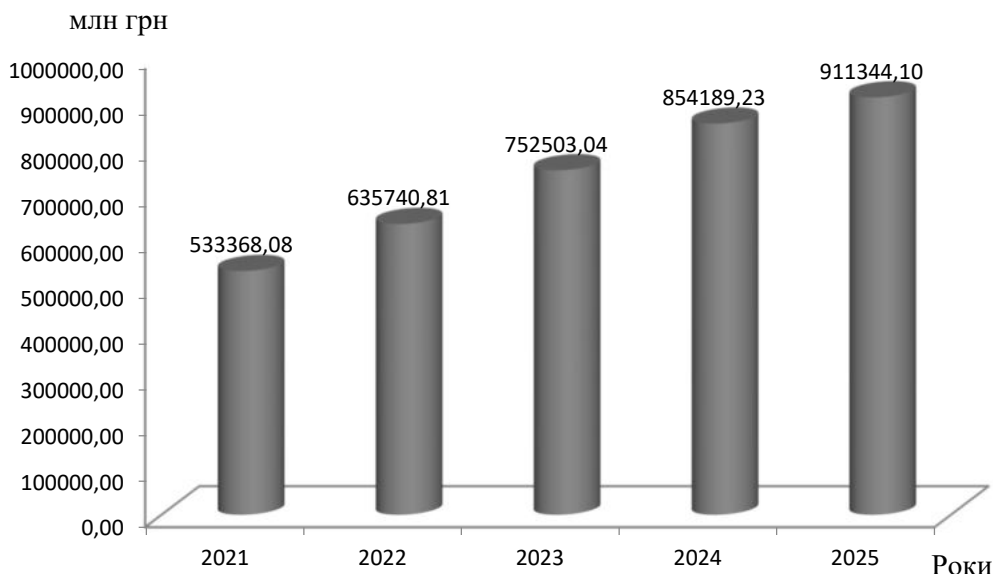

Рисунок 2 – Прогнозні дані чистого прибутку (збитку) малих та середніх підприємств на основі використання рівняння регресії на 2021-2025 рр., млн грн

Джерело: побудовано автором

Отримання мікрокредитів для населення є виходом зі скрутної ситуації. Регресійний аналіз свідчить, що при використанні рівняння регресії малі та середні підприємства можуть зменшити збитки та підвищити рівень чистого прибутку. Прогнозні дані свідчать, що темпи зростання чистого прибутку зростуть на 164,15% (або 356167,86 млн грн) у 2025 р. у порівнянні з 2021 роком.

Інструменти мікрофінансування, зокрема мікрокредити, відіграють ключову роль у реалізації європейських стратегій підтримки підприємництва, зайнятості, соціальної та фінансової інклюзії [16; 17]. Результати опитування [18] відображають стабільне зростання мікрофінансового сектору протягом останніх двох років.

Пандемія COVID-19 почалася в той час, коли мікрофінансування досягло свого історичного піка. За оцінками, у світі налічується 139 мільйонів клієнтів мікрофінансових послуг. Деякі дослідники припускають, що внаслідок впливу COVID-19 на здоров'я та економіку, кредитування, ймовірно, буде ще більше загострюватися з точки зору кількості позичальників та суми позик. Крім того, щоб змінити залежність такої кількості домогосподарств від індустрії мікрофінансування для виживання, інклюзивна соціально-економічна політика та соціальні послуги мають бути пріоритетними [19].

Висновки. Результати дослідження свідчать про позитивний вплив мікрофінансових послуг на

покращення фінансового становища як підприємств, так і населення. Доведено, що для малого та середнього бізнесу залучення мікрофінансових послуг у фінансову діяльність має позитивний результат у вигляді збільшення чистого прибутку, що є свідченням економічного розвитку. Це підтверджує кореляційно-регресійний аналіз, який показав щільність взаємозв'язку між змінними, що свідчить про залежність аналізованих показників один від одного. Разом із цим сформовано рівняння регресії, дотримання якого забезпечить чистий прибуток, що прогнозується на період 2021-2025 років. Проведений кореляційний аналіз впливу мікрофінансових послуг на розмір середньої заробітної плати показав тісний зв'язок лише з послугами мікрокредитування. Це свідчить про те, що мікрокредити мають найбільший попит у населення, що підтверджує також ілюстрована структура мікрофінансових послуг в Україні.

Однак залишається дискусійним питання, чи головною функцією мікрофінансування є підвищення рівня життя населення, оскільки мікрофінансові установи надають послуги малозабезпеченим верствам населення, надаючи невелику суму кредитів, вимагаючи при цьому високої процентної ставки, покриття вартості послуги, пов'язаної з кредитом. Подальшого дослідження потребує питання підвищення рівня життя населення внаслідок використання мікрофінансових послуг.

Література:

1. Вергун А. М., Матвієнко С. М. Роль та перспективи розвитку мікрокредитування в країнах, що розвиваються. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7660>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.2.68 (дата звернення: 25.12.2021).

2. Содома Р., Черевко Г., Крупяк І., Андрусак Г., Бродська І., Шматковська Т. Регулювання кредитного ринку та перспективи стабілізації фінансового сектору України. *Фінансово-кредитна дивалентність: Власність*. 2021. № 36. С. 7-8. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i36.227604>.
3. Шіріян А. С., Шіріян Л. В. Мікрострахування незаможного населення і малого бізнесу в системі убезпечення. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8424>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.12.204 (дата звернення: 25.12.2021).
4. Рекуненко І. І., Гриценко Л. Л., Боярко І. М., Костирко Р. О. Фінансова глибина ринку в системі показників розвитку економіки країни. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. № 2(29), С. 430-439. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i29.171892>.
5. Кравченко О. О. Аналіз рівня та якості життя населення в умовах економічної та політичної нестабільності. *Вісник Миколаївського національного університету В.О. Сухомлинського*. 2017. № 17. С. 572-578. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/119.pdf> (дата звернення: 25.12.2021).
6. Красномоветь В. А. Сучасний стан речей в основному безпосередньому русі населення. *Фінансовий простір*. 2014. № 4 (16). С. 109-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_4_16 (дата звернення: 25.12.2021).
7. Мамедов І., Ахмедов Ф. Фінансовий розвиток та економічне зростання: дані Азербайджану. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2021. Вип. 18. С. 237-252. DOI: 10.37394/23207.2021.18.25.
8. Малиношевська К., Мартишин Д., Перестюк І., Панченко С., Омаров А. Управління фінансово-економічним розвитком прикордонних регіонів України. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2021. Вип. 18. С. 595-605. DOI: 10.37394/23207.2021.18.59.
9. Yekimov S., Nianko V., Sirenko N., Burkovska A., Vodnar O. The Problem of Attracting Private Investment in Agriculture. In: Muratov A., Ignateva S. (eds) *Fundamental and Applied Scientific Research in the Development of Agriculture in the Far East (AFE-2021)*. AFE 2021. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 353. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91402-8_7.
10. Волга В. О. Міжнародні моделі та технології мікрофінансування малого та середнього бізнесу. *Бізнес-Інформ*. 2015. № 3. С. 210-212.
11. Таджикибаева Д. А., Бурханов У. А., Машаріпова Н. У. Фінансова інклюзія та мікрофінансування: навч. посіб. Ташкент: Бактрия прес. 2018. 225 с.
12. Аббар А., Макміллан Д. Вплив фінансових та соціальних показників мікрофінансових установ на процентну ставку за кредитами: дані з різних країн. *Cogent Business & Management*. 2019. № 1. С. 1-21. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311975.2018.1540072>. (дата звернення: 25.12.2021).
13. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/> (дата звернення: 25.12.2021).
14. Ставки по мікрокредитам в МФО України. *Мінфін України* : офіційний сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/credit/micro/> (дата звернення: 25.12.2021).
15. Основні показники рівня життя населення: інформує Мінсоцполітики. *Профспілка працівників освіти і науки України* : офіційний сайт. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8350-osnovnprokazniki-rvnya-zhittya-naseleण्या-formuyemnsocpoltiki.html> (дата звернення: 25.12.2021).
16. Centurelli G., Porretta P., Santoboni F. (2016) EU Cohesion Policy and Microfinance. In: Pes G.N., Porretta P. (eds) *Microfinance, EU Structural Funds and Capacity Building for Managing Authorities. Palgrave Studies in Impact Finance*. Palgrave Macmillan, London. URL: https://doi.org/10.1057/9781137536020_2 (дата звернення: 25.12.2021).
17. Cardente A. et al. (2016) Microfinance and Capacity Building in the EU Policy. In: Pes G.N., Porretta P. (eds) *Microfinance, EU Structural Funds and Capacity Building for Managing Authorities. Palgrave Studies in Impact Finance*. Palgrave Macmillan, London. URL: https://doi.org/10.1057/9781137536020_4. (дата звернення: 25.12.2021).
18. Питковська Я. Мікрофінансування в Європі: звіт з опитування за 2020 рік. URL: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.18355.35367> (дата звернення: 25.12.2021).
19. Brickell K., Picchioni F., Natarajan N. et al. Compounding crises of social reproduction: Microfinance, over-indebtedness and the COVID-19 pandemic. *World Development*. 2020. 136(4). URL: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105087> (дата звернення: 25.12.2021).

References:

1. Vergun, A. M., & Matvinko, S. M. (2020). The Role of That Prospects in Rosvitku Microcredituvanna in Kranakh, Scho Rosvivats. *Effective economics*, 2. Retrieved from <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.68> [in Ukrainian].
2. Sodoma, R., Cherevko, H., Krupyak, I., Andrusyak, H., Brodskaya, I. & Shmatkovskaya, T. (2021). Regulating the credit market and the prospects for stabilization of the financial sector of Ukraine. *Financial-Credit Divalence: Property*, 36, 7-8. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i36.227604> [in Ukrainian].
3. Shiryian, A. S. & Shiryian, L. V. (2020). Microinsurance of the unhealthy population and small business in the safety system. *Effective economy*, 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.204> [in Ukrainian].
4. Rekuhenko, I. I., Hrytsenko, L. L., Boiarko, I. M. & Kostyrko R. O. (2019). Financial Glybin to the Market in the System of Indicators in the Development of the Economy of the Country. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2 (29), 430-439 DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i29.171892>. [in English].
5. Kravchenko, O. O. (2017). Analysis of the level and quality of life of the population in the minds of economic and political instability. *Bulletin of Mykolaivsky National University of V.O. Sukhomlinsky*, 17, 573-574. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_162 [in Ukrainian].
6. Krasnomovets, V. A. (2014). The current state of affairs in the main direct movement of the population. *Financial Space*, 4 (16), 109-110. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_4_16 [in Ukrainian].
7. Mammadov, I. & Ahmadov, F. (2021). Financial Development and Economic Growth: Evidence from Azerbaijan. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 18, 237-252 [in English].

8. Malinoshevska, K., Martyshyn, D., Perestyuk, I., Panchenko, S. & Omarov, A. (2021). Management of Financial and Economic Development of Border Regions of Ukraine. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 18, 595-605. [in English].
9. Yekimov, S., Nianko, V., Sirenko, N., Burkovska, A. & Bodnar, O. (2021). The Problem of Attracting Private Investment in Agriculture. In: Muratov A., Ignateva S. (eds) *Fundamental and Applied Scientific Research in the Development of Agriculture in the Far East (AFE-2021)*. AFE 2021. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 353. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91402-8_7 [in English].
10. Volga, V. O. (2015). International models and technologies for micro-finance of small and middle business. *Business-Inform*, 3, 210-212 [in Ukrainian].
11. Tadjibaeva, D. A., Burkhanov, U. A. & Masharipova N. U. (2018). *Financial inclusion and microfinance: study guide*. Tashkent: Baktria press [in English].
12. Abrar, A. (2019). The impact of financial and social performance of microfinance institutions on lending interest rate: A cross-country evidence. *Cogent Business & Management*. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311975.2018.1540072> [in English].
13. National Bank of Ukraine (2021). *Official web-site*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansoviustanovi-budut-zobov'yazani-rozkrivati-povnuvartist-mikrokreditiv> [in Ukr.].
14. Rates on microloans in MFIs of Ukraine (2021). Ministry of Finance of Ukraine. *Official web-site*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/credit/micro/> [in Ukr.].
15. The main indicators of living standards: informs the Ministry of Social Policy (2021). Professional Socialist Party of Ukraine's Workers. *Official web-site*. Retrieved from <https://pon.org.ua/novyny/8350-osnovnpokazniki-rvnya-zhittya-naselennya-nformuyemnsocpoltiki.html> [in Ukr].
16. Centurelli, G., Porretta, P. & Santoboni F. (2016). EU Cohesion Policy and Microfinance. In: Pes G.N., Porretta P. (eds) *Microfinance, EU Structural Funds and Capacity Building for Managing Authorities*. Palgrave Studies in Impact Finance. Palgrave Macmillan, London. Retrieved from https://doi.org/10.1057/9781137536020_2 [in English].
17. Cardente, A. et al. (2016). Microfinance and Capacity Building in the EU Policy. In: Pes G.N., Porretta P. (eds) *Microfinance, EU Structural Funds and Capacity Building for Managing Authorities*. Palgrave Studies in Impact Finance. Palgrave Macmillan, London. Retrieved from https://doi.org/10.1057/9781137536020_4. [in English].
18. Pytkowska, J. (2021). Microfinance in Europe: Survey Report 2020 edition. Retrieved from <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.18355.35367> [in English].
19. Brickell, K., Picchioni, F., Natarajan, N. et al. (2020). Compounding crises of social reproduction: Microfinance, over-indebtedness and the COVID-19 pandemic. *World Development*, 136(4). Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105087> [in English].

